

УДК 658.1:615.1:005.332.4

Кракос Ю.Б.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
Національний аерокосмічний університет
імені М.Є. Жуковського «ХАІ»

Вепренцова К.А.

магістр,
Національний аерокосмічний університет
імені М.Є. Жуковського «ХАІ»

Krakos Uliya, Veprentsova Kseniia

National Aerospace University named after N. Zhukovsky "KhAI"

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У статті досліджено питання забезпечення фінансової стійкості вітчизняних фармацевтичних підприємств в умовах посилення глобальної конкуренції. Загальна тенденція до зниження рівня конкурентоспроможності та збільшення рівня імпортозалежності створює загрозу для національної безпеки, оскільки фармацевтична промисловість є стратегічною, соціально орієнтованою галуззю. Встановлено, що конкурентоспроможність та стійкість є основними факторами успішного розвитку підприємства. Проаналізовано фінансову стійкість на фармацевтичних підприємствах України, за яким отримано результати нижче нормативних. Виявлено фактори, що спричинили низький рівень фінансової стійкості. Обґрунтовано доцільність проведення державної політики протекціонізму для підтримки необхідного рівня фінансової стійкості задля стимулювання конкурентного розвитку вітчизняних фармацевтичних підприємств.

Ключові слова: глобальна конкуренція, фармацевтична промисловість, конкурентоспроможність, фінансова стійкість, методики оцінювання, власні оборотні кошти, політика протекціонізму.

Постановка проблеми. Нині глобалізаційні процеси глибоко проникають в усі сфери діяльності, що веде до посилення конкуренції як на світовому, так і на внутрішньому ринках. З одного боку, конкуренція є детермінованим показником, що стимулює розвиток виробництва. З іншого боку, для галузей, які динамічно розвиваються (наприклад, для фармацевтичної), щоби конкурувати на рівних умовах, необхідно постійно залучати інвестиції на впровадження результатів НДДКР. У зв'язку з цим збільшення конкуренції приведе до відсіювання «дрібних» виробників фармацевтичного ринку (за обсягами виручки у світі), а боротьба стане можливою тільки для транснаціональних корпорацій.

Згідно з даними Державного реєстру лікарських засобів України станом на 2 березня 2019 р. зареєстровано 13 208 одиниць препаратів, з яких 4 028 одиниць (30,5%) є вітчизняними, а решта 9 180 одиниць (69,5%) – іноземними [1]. Таким чином, збільшуються ризики нестійкості через імпортозалежність та ймовірність виникнення загроз для національної безпеки. Крім того, необхідно враховувати, що фармація відрізняється соціальною спрямованістю, тому залежність від імпортової продукції негативно впливає на національну безпеку. Отже, забезпечення довгострокового стійкого розвитку фармацевтичних підприємств є актуальною проблемою для економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки фармацевтична промисловість відіграє важливу роль у забезпеченні здоров'я населення, глобальним дослідженням фармацевтичного ринку та проблемам його розвитку приділяють увагу не тільки науковці, але й міжнародні організації та агентства. Систематичним дослідженням зміни ключових факторів світової фармпромисловості присвячені публікації таких організацій, як International Federation of Pharmaceutical Manufactures & Associations (IFPMA), European Federation of Pharmaceutical Industries & Associations (EFPIA), International Trade Administration, таких аналітичних агентств, як "Pharma Boardroom", "Hardman&Co", "Business Views", а також інтернет-видавництва "Apteka.ua".

Внесок у дослідження проблем стану та перспектив розвитку українського фармацевтичного ринку, зокрема

проблем імпортозалежності, зробили О.І. Дацько, Ю.І. Гілета, О.Б. Мних, З.М. Бердар, З.М. Мнушко, Г.В. Костюк, А.А. Котвіцька, С.І. Страпчук, а застосування господарсько-правового інструментарію для мінімізації ризиків глобалізації фармацевтичного ринку розглядав В.М. Пашков. Питання аналізу та проблеми комплексного оцінювання фінансової стійкості фармацевтичних підприємств окреслені в публікаціях А.В. Зенкіної, Е.Е. Чупандіної. Водночас питання забезпечення фінансової стійкості фармацевтичних підприємств як чинника, який впливає на конкурентоспроможність, потребує детального аналізу та вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення проблем, пов'язаних із забезпеченням фінансової стійкості фармацевтичних підприємств в умовах посилення глобальної конкуренції, та запропонування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Результатами глобалізації є посилення економічного протистояння через інтернаціоналізацію виробництва та свободу зовнішньої торгівлі, концентрація капіталу внаслідок злиття та поглинання. Тенденції, які супроводжують глобалізаційні процеси, мають різні наслідки для національного фармацевтичного ринку та фармпідприємств (табл. 1).

Намір України до інтеграції в європейський економічний простір вимагає значних фінансових вкладень (інвестицій) для забезпечення конкурентних переваг та поступового прискорення темпів зростання на підприємствах усіх галузей національної економіки.

Однак під час виходу на зарубіжні ринки для вітчизняних підприємств виникає проблема низького рівня конкурентоспроможності. Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму глобальний індекс конкурентоспроможності (GCI), що вимірює національну конкурентоспроможність та визначається як сукупність інституційних та політичних факторів, які відповідають рівню продуктивності, у 2017–2018 рр. в Україні порівняно з 2016–2017 рр. піднявся з 85 (з 138) на 81 місце (з 137), але порівняно з 2012–2013 рр. він опустився на 73 місце [2].

Незважаючи на те, що фармацевтична галузь за темпами розвитку та рентабельністю діяльності лідирує серед інших вітчизняних галузей промисловості

Таблиця 1

Переваги та недоліки поширення глобалізації у фармацевтичній промисловості України

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> – Можливість міжнародного співробітництва задля глобальної організації НДДКР; – доступ до передових технологій та нових ринків; – спрощення доступу до оригінальних препаратів, а також «препаратів-сиріт» (для лікування рідкісних хворіб); – збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій; – стимулювання виробників до підвищення конкурентних переваг і життя антикризових заходів; – прийняття нормативних документів з вимогами до стандартизації і ліцензування виробництва. 	<ul style="list-style-type: none"> – Поділ світу за критерієм інноваційності економічних систем; – виникнення фармацевтичних концернів, прискорення тотальної олігополізації ринку; – розмивання національного суверенітету; – складність доступу до міжнародних ринків «дрібних» (за обсягом обігу) виробників фармацевтичної продукції; – ослаблення інтересів національного товаровиробника та усунення його з внутрішніх ринків; – висока вартість технологій, формул оригінальних лікарських препаратів; – перетворення національних виробників на постачальників допоміжних матеріалів (упаковок, лікарських форм тощо)

Джерело: складено на основі джерел [3; 4]

[5, с. 90], сучасні тенденції глобалізації ускладнюють процес завоювання частки ринку. Іноземні фармвиробники мають перевагу не лише щодо кількості зареєстрованих препаратів (69,5%), але й щодо обсягів продажів на вітчизняному ринку (65,84%) (рис. 1).

Ситуацію ускладнює той факт, що створення оригінального лікарського препарату вимагає значних часових (від 10 до 15 років) та фінансових інвестицій (від 2 млрд. дол.), отже, продукція фармацевтичного ринку є наукоємною, високотехнологічною та інноваційною. За динамікою надходжень заявок на винаходи за національною належністю у 2017 р. частка вітчизняних виробників складала 56,4%, але за розподілом заявок за видами економічної діяльності можна побачити, що пріоритетною для іноземних виробників є реєстрація лікарських засобів, коли серед національних заявників фармацевтичні продукти і препарати складають лише 16% від 3% переробної промисловості у загальній структурі [6, с. 16, 28].

Наочним доказом низької конкурентоспроможності також є той факт, що у розвинених країнах, таких як США, Швейцарія, Німеччина, частка фармацевтичної продукції в експорті на 2016 р. становила 9,66%, 13,67%, 14,82% відповідно [8, с. 90]. На відміну від розвинених країн, в Україні у 2016 р. фармацевтичні вироби у загальному обсязі експорту становили 0,51%, а за підсумками 2018 р. вони зменшились на 0,05% (табл. 2).

Загроза внутрішньому фармацевтичному ринку виявляється не тільки в низькій конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, але й в залежності від імпортованої сировини, матеріалів, адже протягом аналізованого періоду 2013–2018 рр. на фармацевтичному ринку спостерігається негативне зовнішньоекономічне сальдо (табл. 2). У структурі собівартості фармацевтичних препаратів витрати на сировину складають 70%, отже, від коливання курсів валют буде залежати рівень роздрібних цін. Крім того, в разі глобальних надзвичайних ситуацій імпортозалежність фармацевтичного ринку негативно вплине на національну безпеку.

Експорт фармацевтичної продукції українського виробництва спрямований переважно в країни СНД

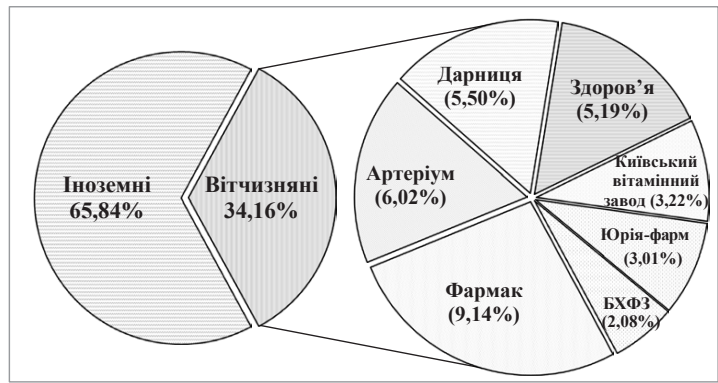

Рис. 1. Розподіл частки фармацевтичного ринку за обсягами продажів на 2016 р.

Джерело: складено на основі джерела [7, с. 9]

(Узбекистан, Казахстан, Білорусь, Молдова, Азербайджан тощо) [9], що можна пояснити наявністю жорсткої системи контролю якості продукції (за стандартами GMP) на європейських ринках.

Через те, що конкурентоспроможність визначається як «комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка полягає у спроможності використання різних видів ресурсів ефективніше, ніж у конкурентів» [10, с. 190], то у системі методик оцінювання конкурентоспроможності науковці виділяють групи матричних, графічних, індексних та аналітичних методів тощо [11, с. 407]. При цьому методики умовно можна поділити на ті, що ґрунтуються на якісних методах (матриця БКГ, SWOT-аналіз, STEP-аналіз, метод балів тощо), та ті, в основу яких покладені кількісні методи (метод інтегральної оцінки, метод за теорією ефективної конкуренції, метод за теорією рівноваги фірми і галузі, метод фінансового потенціалу тощо).

За результатами аналізу кількісних методик виявлено, що критеріями та невід'ємними складовими конкурентоспроможності є власні можливості підприємства, тобто наявність та ефективність використання фінансових ресурсів. Індикатором ефективного формування, розподілу й використання фінансових ресурсів є фінансова стійкість, тобто головний компонент загальної економічної стійкості підприємства, що визначає прогрес підприємства та гарантує платоспроможність за оптимального рівня ризику.

Таблиця 2

Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі, млрд. дол. США

Рік	Обсяги експорту			Обсяги імпорту			Сальдо	
	усього	фарм-продукції	у % до загального обсягу	усього	фарм-продукції	у % до загального обсягу	усього	фарм-продукції
2013	62,31	0,25	0,40	75,83	3,09	4,08	-13,53	-2,84
2014	53,90	0,26	0,47	54,43	2,47	4,54	-0,53	-2,22
2015	38,13	0,16	0,41	37,52	1,37	3,64	0,61	-1,21
2016	36,36	0,18	0,51	39,25	1,61	4,09	-2,89	-1,42
2017	43,26	0,19	0,44	49,61	1,77	3,56	-6,34	-1,58
2018	47,34	0,22	0,46	57,14	1,95	3,41	-9,80	-1,73

Джерело: складено на основі джерела [9]

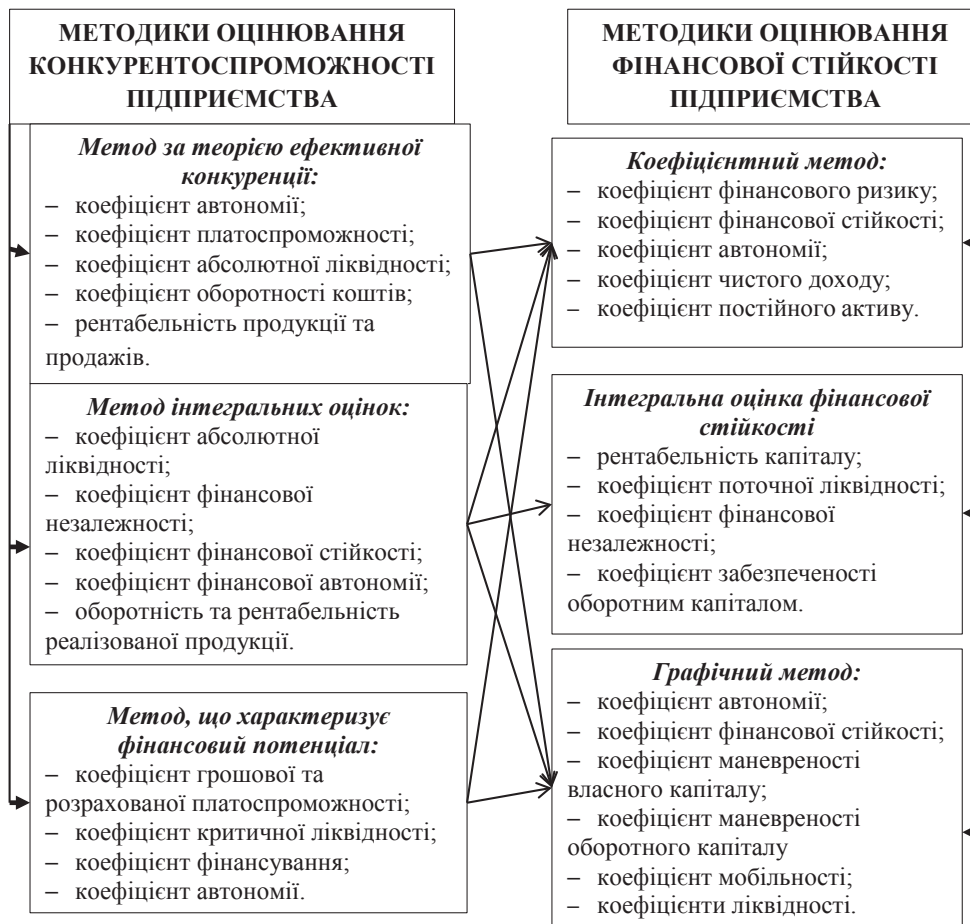

Рис. 2. Схема зв'язку оцінювання конкурентоспроможності та фінансової стійкості

Джерело: розроблено авторами на основі джерел [5; 11–13]

Дослідивши різні методики оцінювання двох показників, автори виявили, що кількісну оцінку конкурентоспроможності та фінансової стійкості можна надати з використанням методів та коефіцієнтів фінансового аналізу (рис. 2). На думку Є.І. Колигіна, конкурентоспроможність та стійкість – це основні фактори успішного розвитку підприємства [14, с. 85]. Отже, підприємство здатне впливати на конкурентоспроможність за такого стану фінансових ресурсів, який поєднує відповідність вимогам ринку та збалансованість розвитку, тобто фінансово стійке підприємство матиме перевагу перед конкурентами.

Насамперед перед створенням умов збереження фінансової стійкості необхідно порівняти поточний стан стійкості на фармацевтичних підприємствах з її нормативними межами. Зауважимо, що забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості можна віднести до однієї з найважливіших економічних проблем підприємства, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до збільшення кредитних зобов'язань та банкрутства, а надлишкова буде обтяжувати витрати зайвими запасами та резервами, зменшувати рентабельність використання фінансових ресурсів.

Оскільки фінансова стійкість в загальному розумінні характеризується нормальною структурою балансу, то для оцінювання її рівня на фармацевтичних

підприємствах розраховано показник власних оборотних коштів (ВОК), коефіцієнти автономії, фінансової стійкості та маневреності власного капіталу (рис. 3).

В результаті аналізу виявлено, що, незважаючи на позитивне значення мінімальної умови фінансової стійкості, тобто власних оборотних коштів, рівень розрахованих коефіцієнтів у фармацевтичних підприємств нижче нормативних [5, с. 92]. За 2012–2018 рр. середнє значення коефіцієнта автономії становить 0,48 (норматив складає 0,5), коефіцієнта фінансової стійкості – 0,65 (норматив – 1), коефіцієнта маневреності власного капіталу – 0,13 (норматив – 0,2).

Для виявлення причин, які знижують рівень фінансової стійкості фармацевтичного підприємства зокрема й галузі загалом, використано діаграму Ісікави, яка дає змогу наочно представити найістотніші фактори (чинники) та їх наслідки.

Проаналізувавши діаграму Ісікави (рис. 4), можемо зазначити, що до основних причин зниження рівня фінансової стійкості належать зовнішні неконтрольовані чинники та внутрішні чинники. До них відносимо неефективність фінансово-господарської діяльності, брак фінансових ресурсів, підвищення рівня конкурентоспроможності в короткостроковому періоді (додаткова іммобілізація фінансових ресурсів задля про-

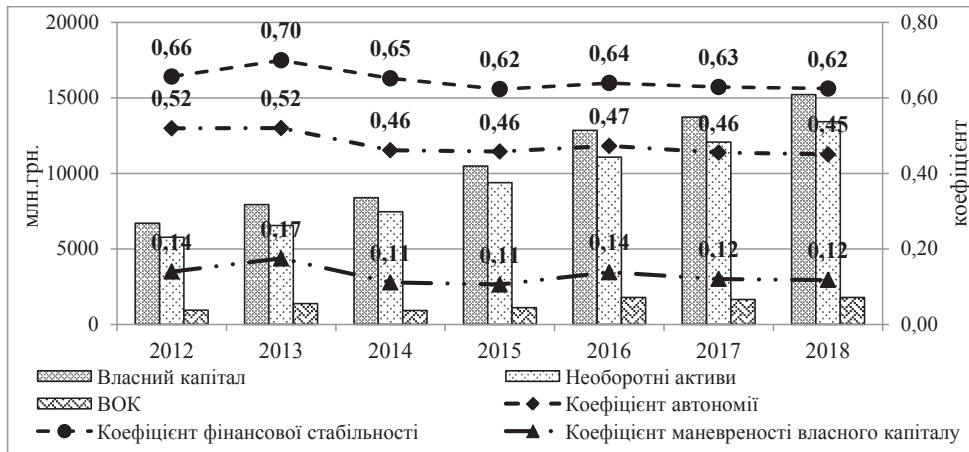

Рис. 3. Оцінювання фінансової стійкості підприємств фармацевтичної промисловості за 2012-2018 рр.

Джерело: розраховано на основі джерела [15]

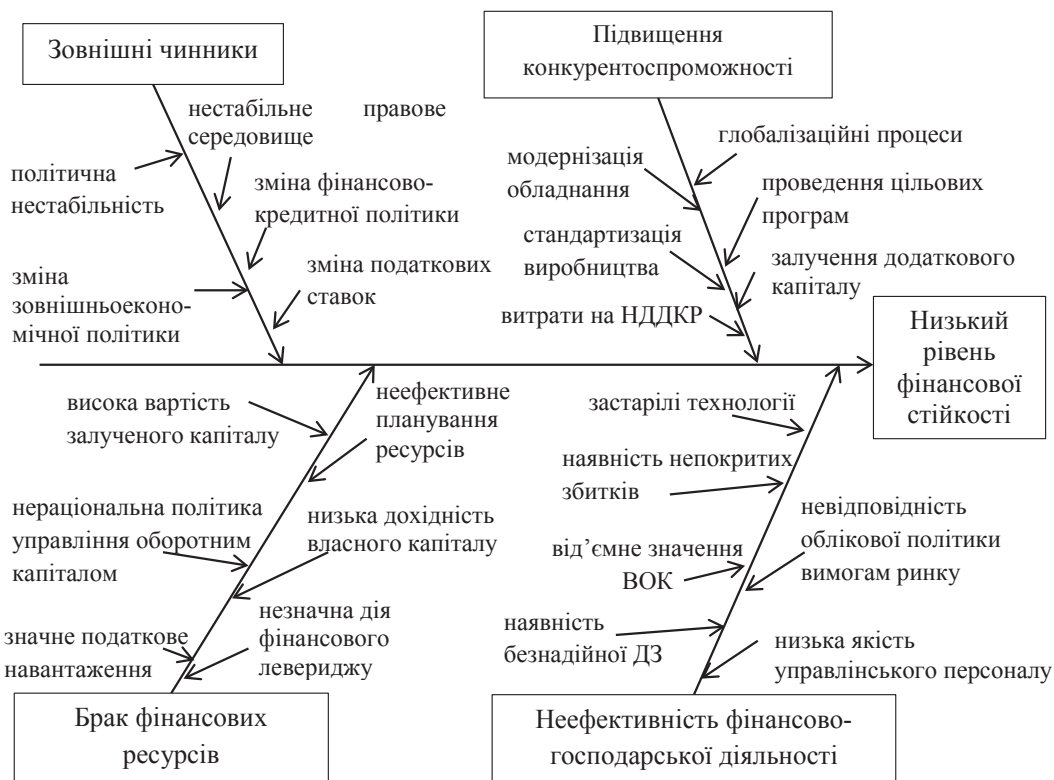

Рис. 4. Причинно-наслідкова діаграма Ісікави для виявлення низького рівня фінансової стійкості

Джерело: розроблено авторами

ведення наукових розробок, придбання виробничих потужностей, залучення додаткового персоналу тощо). У довгостроковій перспективі додатковий прибуток, отриманий із конкурентних переваг, збільшує власні кошти підприємства, що позитивно впливає на рівень фінансового стану, адже підвищується рівень ліквідності, платоспроможності, маневреності власного капіталу та фінансової стійкості.

Відповідно до чинників, які мають найбільший вплив на рівень фінансової стійкості, методи її забез-

печення умовно розділимо на внутрішні та зовнішні. Сутність внутрішніх методів підтримки достатнього рівня фінансової стійкості полягає в плануванні, регулюванні та контролюванні зазначених чинників та їх причин (рис. 4) задля уникнення банкрутства та втрати платоспроможності.

Друга група методів, як і самі зовнішні фактори, є неконтрольованою з боку менеджменту підприємства й складною через те, що фінансова стійкість буде залежати від дії третьої сторони, зокрема держави. Про-

ведення виваженої державної політики у сфері підтримки стратегічно важливих галузей (фармацевтична є однією з них) допоможе мінімізувати ризики втрати фінансової стійкості.

Реалізація державного протекціонізму проводиться з використанням тарифних та нетарифних інструментів регулювання. На поточному етапі розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку застосування тарифних методів є неефективним через те, що висока вартість імпортованих препаратів збільшиться на суму мита; відсутність українських аналогів змусить населення купувати, незважаючи на ціну. Регулювання за нетарифними методами, а саме фінансування НДДКР, субсидіювання, державні закупівлі, пільгове податкове навантаження, ліцензування, забезпечить нормальний рівень фінансової стійкості, необхідний для створення конкурентних переваг, таких як розроблення оригінальних препаратів, фармацевтичних компонентів та формул. У результаті цього знизиться імпортозалежність, збалансується зовнішньоекономічне сальдо фармацевтичної галузі, зростуть доходи державного бюджету.

Висновки. В умовах посилення глобальної конкуренції на фармацевтичному ринку успішність розвитку підприємства та створення ним конкурентних переваг залежать від стану фінансових ресурсів. Втрата фінансової стійкості, яка є індикатором ефективності використання фінансових ресурсів, приводить до незадовільної структури балансу. За результатами розрахунку коефіцієнтів виявлено, що у підприємств фармацевтичної промисловості рівень фінансової стійкості нижче нормативного. Для забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості доцільно вжити таких заходів, як внутрішні (контроль за якістю джерел формування ресурсів, обсягом зобов'язань, рівнем рентабельності тощо); зовнішні (здійснення політики протекціонізму). Таким чином, стійкість у довгостроковій перспективі дасть можливість вітчизняним підприємствам конкурувати на національному та міжнародному ринку.

Перспектива досліджень полягає в розробленні авторами інструментів формування оптимальної структури капіталу, яка забезпечить належний рівень фінансової стійкості фармацевтичного підприємства.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Державного реєстру лікарських засобів України. URL: <http://www.drlz.com.ua> (дата звернення: 02.03.2019).
2. The Global Competitiveness Report 2017–2018 // World Economic Forum. 2017. URL: www.weforum.org/gcr (дата звернення: 02.03.2019).
3. Гавриленко Н.І., Кулич Я.В. Тенденції та перспективи розвитку фармацевтичного ринку. *Проблеми та перспективи економіки та управління*. 2015. № 1(1). С. 69–76.
4. Пашков В.М. Глобалізація фармацевтичного ринку: проблеми та перспективи. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. 2014. № 1(16). С. 148–158.
5. Кракос Ю.Б., Вепренцова К.А. Методичні рекомендації щодо оцінювання фінансової стійкості на прикладі підприємства фармацевтичної промисловості. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 33. С. 89–94.
6. Промислова власність у цифрах за 2017 рік. Київ : ДП «Український інститут інтелектуальної власності», 2018. 58 с.
7. Healthcare & Life Sciences Review: Ukraine. *Pharma boardroom*. 2017. P. 5–9.
8. OECD, Main Science and Technology Indicators. 2017. Vol. 2. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/main-science-and-technology-indicators/volume-2017/issue-2_msti-v2017-2-en#page90 (дата звернення: 03.03.2019).
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2019).
10. Ладунка І.С., Братанов М.І. Дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. *Вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка і суспільство*. 2016. № 5. С. 189–194.
11. Швед Т.В., Біла І.С. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 405–410.
12. Фурик В.Г., Тітова К.С., Тямушева В.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 467–472.
13. Кафлевська С.Г., Ганжа Т.І. Оцінка конкурентоспроможності підприємства за допомогою методики теорії ефективної конкуренції. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 4(70). Т. 2. С. 80–85.
14. Колыгин Е.И. Взаимосвязь проблем повышения конкурентоспособности и устойчивости бизнеса. *Вестник РЭУ*. 2011. № 1. С. 85–90.
15. Діяльність суб'єктів господарювання у 2016 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2017. 628 с.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ УСИЛЕНИЯ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНЦИИ

В статье исследованы вопросы обеспечения финансовой устойчивости отечественных фармацевтических предприятий в условиях усиления глобальной конкуренции. Общая тенденция к снижению уровня конкурентоспособности и увеличению уровня импортозависимости создает угрозу для национальной безопасности, поскольку фармацевтическая промышленность является стратегической, социально ориентированной отраслью. Установлено, что конкурентоспособность и устойчивость являются основными факторами успешного развития предприятия. Проанализирована финансовая устойчивость на фармацевтических предприятиях Украины, по которым получены результаты ниже нормативных. Выявлены факторы, которые обусловили низкий уровень финансовой устойчивости. Обоснована целесообразность проведения государственной политики протекционизма для поддержки необходимого уровня финансовой устойчивости с целью стимулирования конкурентного развития отечественных фармацевтических предприятий.

Ключевые слова: глобальная конкуренция, фармацевтическая промышленность, конкурентоспособность, финансовая устойчивость, методики оценки, собственные оборотные средства, политика протекционизма.

ENSURING FINANCIAL STABILITY OF PHARMACEUTICAL ENTERPRISES IN CONDITION OF INCREASING GLOBAL COMPETITION

The article investigates the issues of financial stability of national pharmaceutical enterprises in the context of increasing global competition. The negative consequences of global competition in the pharmaceutical market are the emergence of pharmaceutical transnational corporations and oligopolization of the industry, a loss of interests of the national pharmaceutical manufacturer and its removal from domestic markets. The relevance of maintaining sufficient financial stability of the pharmaceutical enterprise is due to the general trend towards a decrease in the level of competitiveness, an increase in the level of import dependence, which poses a threat to national security, since the pharmaceutical industry is a strategic, socially oriented industry. It is established that competitiveness and stability are the main factors of the successful development of the enterprise. The analysis of financial stability at the pharmaceutical enterprises of Ukraine, for which the results are below the standard, is carried out. The factors that led to a low level of financial stability, which include those that can affect the enterprise and uncontrolled factors are identified. The first group includes irrational policy of working capital management, the presence of uncovered losses and uncollectable receivables, inefficient resource planning policy, a poor quality of management, improving competitiveness in the short term, and lack of financial resources. The second group of factors includes instability of the legal environment, political instability, changes in tax rates and financial and credit policy. There was substantiated the expediency of the state policy of protectionism to maintain the necessary level of financial stability in order to implement the development strategy that will improve the competitiveness of national pharmaceutical enterprises. In this research the authors approach to the solution of an important scientific task is to ensure the level of financial stability of enterprises of strategically important pharmaceutical industry. The obtained results of the study on the theoretical and practical connection of financial stability and competitiveness are the result of personal work.

Key words: global competition, pharmaceutical industry, competitiveness, financial stability, estimation procedures, working capital, policy of protectionism.